

MENNESKET HAR ALTID VANDRET

SÅ LANGT ØJET RAKTE

Seydi var en høj og stærk mand med venlige øjne og let til latter. Han var muslim, havde tre koner, en større børneflokk og flere hundrede køer, geder og får. Som fulani, der er et afrikansk nomadefolk, vandrede Seydi nogle år næsten fem tusinde kilometer med sine dyr.

Første gang jeg mødte ham, var en torsdag i begyndelsen af januar i 1998, og det med ugedagen skulle senere vise sig at blive vigtigt. Det var en klar og solrig dag i det vestafrikanske land Senegal, hvor vinden følte som en føntørrer på den tid af året, tre måneder inde i den ni måneder lange tørtid. Her i den nordlige del af landet var græsset gult, men der var stadig en del for dyrene at spise, og enkelte lange aks vajede i vinden over den røde sandjord. Der var rød jord, gult græs og blå himmel, så langt øjet rakte. Vi var på grænsen til Sahara, landskabet var fladt og blev kun afbrudt af den store flok hvide zebuokser.

Seydi så tilfreds på de karakteristiske dyr med en fedtpukkel mellem skuldrene og lange buede horn, som han bad mig være på vagt over for. Nogle dage senere mødte jeg hans syvårige nevø med en forbindelse om hovedet gemt under den traditionelle hovedbeklæd-

ning, der ligner en broderet kasket uden skygge. Da han legede med sine søskende, havde han glemt at holde sig på afstand af en zebuko med 50 centimeter lange, spidse horn. Den slags sker, når kvæget vandrer frit omkring. Og det gør det hos nomadefolk som fulani.

Kvæget skal kunne gå overalt, og det skal fulani også, for de er konstant optagede af, at der er mad nok til deres dyr. Da Seydi og jeg mødte hinanden første gang, var der stadig græs nok i nærheden af lejren til, at han kunne vandre ud med køerne og nå hjem igen hver aften. Men han var altid forberedt på at bevæge sig længere væk, i takt med at tørtiden blev barskere, og græsset blev spist eller visnede under den brændende sol.

Gennem årtusinder har folk levet som nomader og vandret med deres dyr netop for at finde græs og vand til dem. Frihed til at bevæge sig er centralt for alle nomadefolk, men den måde, vores samfund udvikler sig på, er ikke med dem. Under kolonitiden og specielt med dens ophør i 1960'erne opstod der stadig flere landegrænser på tværs af nomadernes traditionelle vandringsruter, og det indskrænkede deres mobilitet.

Samtidig har det seneste århundredes globale befolkningsvækst fra lidt under to milliarder mennesker i 1920 til otte milliarder i dag medført, at stadig flere gode græsningsområder er blevet opdyrket og bebygget, for eksempel langs Senegalfloden i den nordlige del af landet med samme navn. Begge dele truer nu nomadernes livsgrundlag, også selv om de i dag blot udgør omkring 30-40 millioner mennesker verden over.

Men selv om de ikke længere er mange, fylder vores forestillinger om dem alligevel overraskende meget i alt fra reklamers fantasier til politikeres sprogbrug på både godt og ondt.

DEM MED DYR

I det meste af menneskets 200.000-årige historie har vi imidlertid ført et relativt mobilt liv som jægere og samlere. Først da vores forfædre opfandt agerbruget for cirka 11.000 år siden, begyndte vi at opholde os samme sted i længere perioder for at høste de afgrøder, vi havde sået eller plantet. Formentlig er ideen med at tæmme dyr og vandre med dem opstået omkring samtidig med landbruget. Arkæologer har i hvert fald fundet spor efter nomader samme sted i verden som fra de første agerbrugere, nemlig i det sydvestlige Asien nær floderne Eufrat og Tigris i det nuværende Irak.

Ifølge den klassiske definition i ordbogen er nomader mennesker, der lever som hyrdefolk af dyreavl ved at drage fra et sted til et andet for at skaffe græsgange til deres dyr. Det kan være okser eller andet kvæg, får og geder, men også kameler og heste eller rensdyr. Begrebet rummer således to dimensioner, nemlig mobilitet og dyrehold. Selv om ordet nomade egentlig er afledt af det græske ord 'nomos', der betyder græsgang, er det i daglig tale primært mobiliteten, vi hentyder til, når vi bruger det.

Nogle gange taler antropologer og geografer i stedet om pastoralister. Det er afledt af det latinske ord 'pastor', som betyder hyrde. Det gamle danske ord

pastor har samme oprindelse og betyder altså en præst, der passer på sin menighed, ligesom hyrden passer på sine dyr. Når forskere bruger begrebet pastoralist, er det netop for at understrege dyreholdet frem for mobiliteten som det vigtige.

Alle folk, der vandrer, er altså ikke nomader. I den klassiske fagforståelse er nomader folk, der vandrer med deres dyr. Derfor er jægere og samlere som pygmæerne i de centralafrikanske urskove ikke nomader trods deres mobile livsform, ligesom romaer heller ikke er nomadefolk. Selv om de to folkeslag er mobile, er deres mobilitet ikke forankret i dyrehold.

Nomadisme er ikke bare opstået én gang for alle, ét sted i verden, men derimod flere gange og flere steder. Arkæologen Andrew B. Smith har i bogen *Pastoralism in Africa* fra 1992 beskrevet, hvordan den nomadiske livsform bredte sig i Afrika. Han mener, at nomadismen sandsynligvis opstod i Sahara for 9-10.000 år siden på baggrund af den eksisterende jægerkultur. Derefter spredte livsformen sig langsomt, og der er fundet tegn på nomader i Østafrika for 5-6.000 år siden og i det sydlige Afrika 4.000 år tilbage.

Men selv om det er en oldgammel livsform, lever der stadig nomadefolk forskellige steder i verden. De lever alle i barske og ufrugtbare områder, der kan være vanskelige at udnytte på andre måder end ved at vandre med store dyreflokke til de bedste græsningsområder.

Uanset om det er pala i Tibet, samer i Skandinavien eller fulani i Vestafrika, er deres vandringsruter derfor

også sæsonbestemte. De går ikke hvor som helst eller når som helst, men følger oftest årstiderne, der afgør, hvor der er føde til deres dyr. Men præcis hvordan de vandrer, varierer fra folk til folk.

NOMADE MED GPS

Jeg mødte Seydi, da jeg tog til Senegal for at lave feltarbejde til min ph.d.-afhandling, der handlede om, hvad der styrer nomaders bevægelsesmønstre. Jeg ville finde ud af, om de kun var på udkig efter græs og vand til dyrene, hvordan de i så fald fandt ud af, hvor de kunne finde de to naturressourcer, og om de havde andre grunde til at vælge en bestemt rute til et særligt sted.

I Danmark er der en lang tradition for nomadeforskning. I over hundrede år har geografer, arkæologer, sprogforskere og især antropologer studeret nomadefolk såsom tuareger og beduiner, deres sprog, kulturer og vandringsmønstre. Nationalmuseet i København og Moesgaard Museum i Aarhus har fine samlinger af telte, krukke, redskaber, kamelsadler og andre genstande, som forskere har hjembragt fra deres mange ekspeditioner ud i verden.

Tidligere har antropologer undersøgt nomaders mobilitet og vandringsruter ved at bo og gå sammen med dem i op til et år for også at forstå, hvad årstiderne betyder. Det er en særdeles tidskrævende metode, og i stedet gav jeg Seydi og ni andre fulani en GPS hver. Det lyder måske som en helt indlysende mulighed, men i slutningen af 1990'erne var GPS først lige ved at blive